

הרב ישראל דנדרוביץ

איך סמכו על הנס בחנוכה

(א) בהזמר שמשוררים בחנוכה - "יונים נקבצו עלי", אומרים: "בני בינה - ימי שמונה קבעו שיר ורננים", וראוי ליתן טעם בזה לפי מה דאמרינן במס' חגיגה (דף יד א) ש'נבון' פירושו ומהותו הוא: אדם המבין דבר מתוך דבר, וא"כ יש לדעת מהו הבינה יתירה שהיתה בבני חשמונאי, ואשר הוא זה שהביא את הנס בשמונת ימי חנוכה.

(ב) והנראה בזה בהקדם הא דאיתא ב'סוגיא דחנוכה' במס' שבת (דף כא ב): "מִצְוַת חֲנוּכָה, דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה וכו'; ששנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל. וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחוס, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוּם ימים טובים בהלל ובהודאה".

ידועים דברי מרן הבית יוסף (בסימן תרע) שביאר הטעם שהוצרכו לנס כמשך שמונה ימים בדווקא: "מפני שכל ישראל היו בחזקת טמאי מתים, ואי אפשר להתקין שמן טהור עד שיעברו עליהם שבעה ימים מיום טומאתם, ויום אחד לכתישת הזיתים ותיקונם להוציא מהם שמן טהור", וא"כ מסיים הבית יוסף ומקשה: התינו שבעה ימים מובן לשם מה היו צריכים להנס, אולם גבי יומא קמא קשה מה היה הנס, הרי היה שמן בפך בשיעור המספיק להדליק כלילת הראשון, ונמצא לכאור' שהנס נעשה רק בשבעה לילות.

מבין שלשת התירוצים שהביא שם, תירוצו הראשון הוא: "שחילקו שמן שבפך לשמונה חלקים, ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבוקר, ונמצא שבכל הלילות נעשה נס".

(ג) רבים מהמפרשים התנבאו בסגנון אחד להקשות על דברי הבית יוסף איך הותר לבית חשמונאי ליתן במנורה כלילת הראשון רק שמינית השמן הנצרך להדלקה ולסמוך על הנס שידלק כל הלילה כהלכתו, הרי הם לא היו יודעים בודאות שיעשה להם נס, והיה יכול לצאת מכך מכשול שהם לא יקיימו את המצוה אפילו יום אחד, ושורת הדין נותנת שיתנו כל השמן כלילת הראשון וכך יקיימו המצוה בודאות לכל הפחות כלילת זה, ומה ראו לסמוך על הנס ולדחות ודאי מפני ספק.

והרי לך בזה לשון קדשו של ה'תולדות יעקב יוסף' בפרשת מקץ: "ונפלאתי על תירוצ' הב"י: הא כתב בעל המגן אברהם ^{הבית יוסף} (סימן תרעא) וז"ל: 'ומי שאין לו שמן הרבה יתן באחד שמן כשיעור, ומהמותר יחלק לחלקים; דאל"כ אלא יחלוק לחלקים בשוה, א"כ לא ידליק אפילו באחד כשיעור' עכ"ל. נמצא איך אפשר לומר שחילקו לח' חלקים, דא"כ לא ידליק אפילו באחד כשיעור ובתורה כתיב 'מערב עד בוקר יערוך אותו' (ודרשינן במס' מנחות דף פט ב) 'תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר'".

כאמור, כבר קדמוהו בקושיה זו כמפורש בפרי חדש כאן ובח"א לזקני המהר"ל מפראג ועוד. ואשכחנא לקושיה זו אצל רבותינו הראשונים כמבואר במאירי בספרו בית הבחירה לשבת שהביא בשם "יש מי שפירש' שחילקו השמן לח' חלקים, וכתב דאין נראה דהיאך היו סומכים על הנס, ולכאור' דברי הבית יוסף מרפסין איגרא מה ישיב לקושיה אלימתא זו.

(ד) חנני השי"ת ליישב את דברי הב"י ולהצילו מתמיהת המפרשים בהקדם מה שמצאתי להגה"ק רבינו מאיר יחיאל מאוסטראווצא זיע"א בספרו הנכבד 'מאיר עיני חכמים' (מהדו"ק סי' מד אות א) שהקשה על תירוצ' הבית יוסף בענין אחר:

16/08/2018

ובספר בכור שור עמ"ס שבת תירץ ע"פ מה שפסק הרמב"ם בריש פ"ג דכלים: "כל כלי עץ העשוי לנחת וכו' אינו מקבל טומאה לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים", ומקורו טהור מדברי הגמ' במס' חגיגה (דף כו ב) דכלי המקדש כהשולחן והמנורה שלא היו מטלטלין אותן לא היו מקבלים טומאה, כיון דכלים הוקשו לשק ובעינן ביה שיהיו דומיא דשק המיטלטל.

והשיג עליו הראב"ד דדילמא מה שאין מקבלים טומאה הוא דווקא בכלי המקדש שיש איסור בטלטולם; ואף שהכס"מ על אתר העיר דאינו יודע את כוונת הראב"ד דמה איסור יש בטלטולם, הרי כבר תירצו גדולי האחרונים ובראשם הטורי אבן והשיח יצחק (חגיגה שם) דכיון דבשולחן ובמנורה כתיב 'תמיד', הרי שהם צריכים לעמוד על מכוונם וזהו האיסור שיש להזיזם ממקומם הקבוע.

ולנידון דידן, כיון דהמנורה הוא כלי עץ העשוי לנחת' שהרי אין מטלטלין אותה, ולהראב"ד אפי' יש איסור בטלטולה, שוב לא קיבלה המנורה טומאה והותר להדליק בה.

ו) והוסיף הגה"ק מאוסטראווצא דאה"נ צדקו דברי הבכור שור שהמנורה לא קיבלה טומאה היות והיתה 'כלי עץ העשוי לנחת', אבל הלא כל מה שאין מזיזין אותה ממקומה היא לפי שמדליקין בה, ובפרט לפי דעת הפוסקים דהמנורה היתה דולקת גם ביום, וא"כ בימי חשמונאי שנטמאו כל השמנים והפך שמצאו היה כדי להדליק יום אחד בלבד, הרי דלכאו' היתה המנורה 'כלי עץ שאינו עשוי לנחת' שכן למחר לא היה להם שמן להדליק, והיכא שאין מדליקים בהמנורה מותר להזיזה ממקומה, ושוב קיבלה המנורה טומאה.

אולם היות ובית חשמונאי חילקו את השמן לשמונה חלקים, שפיר יכלו להדליק כל יום, ונחשבה המנורה ל'כלי עץ העשוי לנחת' ואינה מקבלת טומאה, ולכן הותר להדליק בה. ונמצא שהיה צורך להנס גם לגבי לילה הראשונה. דאם לא היה נס בימים

"ותמוה, דסוף סוף כיון דהיה כדי להדליק לילה אחד, א"כ מה שחילקו לשמונה חלקים, אף דהיה היכר נס, מ"מ לא היה לצורך לילה הראשון כלל, רק לצורך שאר הלילות, והיאך יתיחס הנס ללילה הראשונה" - כלומר: אף אם בפועל היה נס בשמונה לילות, שכן גם בלילה הראשון לא נתנו בנר די שמן, אבל לא ניתן להתעלם מכך שלמעשה לא היה כל צורך בנס עבור הלילה הראשון, שהרי למעשה היה להם שמן בשביל הלילה הראשון.

וחדש הגה"ק מאוסטראווצא דווקא משום שהיה נס בשאר הלילות היו יכולים להדליק גם בלילה הראשון, וביאר דבריו בהקדם מה שדן הרא"ם בחידושי על הסמ"ג (הלכות חנוכה) דאם המה היו טמאי מתים, מה הועיל להם שמצאו שמן טהור, הרי הם טמאו את השמן בעת הדלקת המנורה, ותירץ הרא"ם שהדליקו את המנורה באמצעות עץ ארוך ופשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה.

ועדיין לא הוה ניחא ליה להרא"ם, דמכל מקום המנורה הרי היתה טמאה ולא היו יכולים להדליק בה, ותירץ ע"פ מה דאיתא במסכת ע"ז (דף מג א) דישנו איסור לעשות תבנית מנורה כמו שהיתה בביהמ"ק, וקאמר התם ריב"ז דאף של עץ אסור שהרי זה כדרך שעשו בית חשמונאי, ופירש"י: שמלכות בית חשמונאי עשאוה למנורה משל עץ, לאחר שטמאו יוונים את ההיכל ונטלו כל כליו, וגברה יד בית חשמונאי ונצחום, וא"כ שמבואר כאן דמנורה של עץ היתה, אתי שפיר דהיינו טעמא שלא נטמאה.

ה) ודברי הרא"ם תמוהים הם ביותר וכפי שהקשה המהרש"א בח"א לשבת (דף כא ב, ד"ה טמאו) שהרי לא הועילו חכמים בתקנתם כלום, דאפילו אם היתה המנורה של עץ עדיין היא מקבלת טומאה, דאימתי אמרינן שכלי עץ אינם מקבלים טומאה דווקא כשהם 'פשוטי כלי עץ', ואילו הכא הרי היה למנורה בית קיבול לשמן והוה ככל כלי שמקבל טומאה, והדרה קושיא לדוכתא.

ולפקפק בכל מהלך דבריו: דלכד תידוק תחזי שקושיית הבית יוסף לא היתה מה היה הנס ביום ה'ראשון' דווקא, אלא שבאחד משמונת ימי חנוכה לא היה בו נס שהרי היה שמן כדי להדליק יום אחד, ולכן ביום אחד מן הימים לא היה בו נס.

ובאם אכן היתה הקושייה מ'יום הראשון' בדווקא, היינו יכולים לתרץ ולומר כדבריו שאף לגבי יום הראשון היה צורך לנס, כדי שתהיה המנורה 'כלי עץ העשוי לנחת' שאינו מקבל טומאה, וגם היה מתורץ כדברינו שהיות ולא היה להם ברירה אחרת הותר לסמוך על הנס; אלא שאפי' אם נתרץ ככל האמור עדיין תעמוד הקושייה במלוא עוזה לגבי יום השמיני, מה צורך היה בנס ביום השמיני, הלא סגי בנס של שבעה ימים, וביום השמיני ישתמשו בשמן שהיה בפך, וכאן א"א לתרץ שהמנורה היתה 'כלי עץ' שאינו עשוי לנחת' שהרי מיום התשיעי והילך כבר היה להם שמן טהור להדליק.

והדרה קושיית הגה"ק מאוסטראווצא לדוכתא דאה"נ היה נס בכל השמונה ימים, אבל לגבי יום השמיני לא היה צורך בנס, שהרי אז כבר היתה נחשבת המנורה כ'כלי עץ העשוי לנחת', וכמובן שגם כל דברינו נדחים דשוב היה אסור להם לסמוך על הנס והיו מחויבים שלא להדליק כל הימים ולשמר את פך השמן בשלימותו כדי להדליק רק ביום השמיני, וצ"ע.

ואולי יש לתרץ בדוחק, דבית חשמונאי תמהו דאם אכן רצון השי"ת שישמרו את הפך שמצאו כדי להדליק בו בעוד שמונה ימים, מדוע אינה ה' לידם שנזדמן להם זאת כבר עתה, בעוד שעדיין אין להם לעשות עם זה מאומה, דלהדליקו כולו ביום ראשון אי אפשר מפני טומאת המנורה, ולחלקו לשמונה חלקים אסור דאין סומכים על הנס, והיה צריך הפך להתגלות רק לפני יום השמיני. והבינו מזה שרצון השי"ת כאן שיסמכו על הנס כדי להודות ולהלל לשמו הגדול.

האחרים לא היו יכולים להדליק אף ביום הראשון מסיבת טומאת המנורה, עכ"ד הנחוצים לכאן בתוספת נופך וביאור.

ז) ומעתה א"ש בטוב טעם קושיית המפרשים איך הותר לבית חשמונאי לסמוך על הנס ולחלק את השמן לשמונה חלקים, הרי אם היו מדליקים יום אחד כדינו בכל השמן שהיה להם, היו בודאי מקיימים את המצוה כתיקונה, והשתא שחילקו לשמונה חלקים היה יכול לצאת מפעולתם זו שלא יקיימו את המצוה אפילו יום אחד, וכיצד דחו ודאי מפני ספק.

ולהאמור מיושב היטב, דהכא גם אם היו מדליקים ביום הראשון את כל השמן, לא היו מקיימים את המצוה, שהרי המנורה טמאה היתה, ורק באם ידליקו בה כל הימים תחשב ל'כלי עץ העשוי לנחת' שאינה מקבלת טומאה, וא"כ פשוט הוא דאימתי אמרינן שאין לסמוך על הנס, דווקא כשיכולים לקיים פעם אחת את המצוה בוודאות, דאז אסור לסמוך על הנס לדחות ספק מפני ודאי, אבל כאן שאם לא יסמכו על הנס, לא יקיימו את המצוה כלל, בודאי שמחויבים לסמוך על הנס, ומן השמים ירחמו.

וזה היה חכמתם ובינתם של מלכות בית חשמונאי, דאלו שלא הבינו דבר מתוך דבר סברו שעדיף להדליק ביום הראשון עם כל השמן שבפך כיון שאין סומכים על הנס, אבל המה לא נחתו לעומקא דדינא דעי"ז המנורה תחשב כ'כלי עץ' שאינו עשוי לנחת' ותקבל טומאה ושוב לא יקיימו את המצוה כלל, ואילו בית חשמונאי הבינו והשכילו דכלל זה דאין סומכים על הנס לא נאמר בכל ענין וכאמור לעיל, וזהו שהביאם לחלק את השמן לח' חלקים וכך היה נס חנוכה בשמונת הימים, וזהו שאומרים: "בני בינה - ימי שמונה קבעו שיר ורננים".

ח) איברא, דכל דברינו הנאמרים לעיל בנויים על יסוד דברי הגה"ק מאוסטראווצא זיע"א, ואלבא דפלפולו אכן מתורץ הכל לנכון, אלא דלכאור' יש לשדות בה נרגא

